

HZ. PEYGAMBER'İN VE SAHÂBENİN "MUHDESÂT" A KARŞI TUTUMU

Abdulvehhab GÖZÜN*

Öz

İslâm tarihi boyunca insanların farklı kültürlere sahip olmaları ve değişik coğrafyalarda yaşamaları gibi muhtelif nedenlerden dolayı Müslüman toplumlarda birtakım yeni durumların ortaya çıkması kaçınılmaz bir vâkıa olmuştur.

Hiz. Peygamber'in, Müslümanları kendisinden sonra ihdas edilen işlerden sakındırması ise tabiatıyla bu yeni durumlara karşı âlimlerin temkinli davranmalarına sebebiyet vermiştir. Kimileri ihdas edilen işlere karşı kabul cihetine kimileri ise redd yönüne ağırlık vermişlerdir.

Bu araştırmada Hiz. Peygamber'in ve sahâbenin kendi dönemlerinde ihdas edilen işlere karşı tutumları, ilgili birtakım rivayetler üzerinden incelenerek muhdesâta karşı takınılması gereken tavrın ölçüsü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İhdas, Muhdesât, Kabul, Redd.

THE ATTITUDE TOWARDS "MUHDASAT" OF THE PROPHET AND THE COMPANION

Abstract

Throughout the history of Islam it is an inevitable event that some new situations appear in Islamic communities due to composite reasons like having several cultures and living in different geographies of people.

The protection of the Muslims by the Prophet from the works which were innovated after him, naturally caused to deliberate treatment of the scholars toward new situations. Some of them focused on approval side and some of them focused on refusal side about the innovated works.

In this research the attitude of the Prophet and the companion on innovated works which occurred in their period will be examined through related narratives and will be tried to exhibit measurement of an attitude that is necessary toward muhdasat.

Keywords: Ihdas, Muhdasat, Acceptance/Qabul, Rejection/Redd.

Atf: Gözün, Abdulvehhab (2018), "Hz. Peygamber'in ve Sahâbenin 'Muhdesât'a Karşı Tutumu", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (14), ss.40-56.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, (abdulvehhabgozun@gumushane.edu.tr), orcid.org/0000-0003-0333-4463.

Giriş

İhdas kelimesi sözlükte daha çok "yeni bir şey ortaya çıkarmak"; muhdes yahut hades kavramları da "yeni olarak ortaya çıkartılan/çıkan şey" anlamlarına gelmektedir.¹ İstilahta ise bu kavramlar Şâfiî gibi bid'atı geniş kapsamlı olarak tarif eden âlimlere göre bid'atla eşanlamlıdır. Zira onlara göre Hz. Peygamber'den sonra iyi veya kötü ortaya çıkartılan her şeye bid'at denildiği gibi muhdes veya hades de denilebilir.

Ancak Şâtibî gibi bid'atı dar kapsamlı olarak tarif eden âlimlere göre ise hades veya muhdes kavramları bid'at kavramından daha geniştir. Nitekim onlara göre bid'at, Hz. Peygamber'den sonra dine muhalif olarak ihdas edilen durumlara itlak olunur. Hades veya muhdes kavramları ise dine muhalif olsun veya olmasın Hz. Peygamber'den sonra ihdas edilen her şey için kullanılabilir.

Âlimler arasında zikredildiği gibi terminolojik olarak birtakım ihtilaflar bulunmakla beraber Hz. Peygamber'den sonra ihdas edilen her şeyin reddedilemeyeceği hususunda ittifak vardır. Ancak ihdas edilen durumlara karşı kabul veya redd ölçüsünün ne olacağı konusunda netlik bulunmamaktadır.

Bu çalışmamızda bu ölçünün ne olduğu bizzat Hz. Peygamber'in kendi döneminde sahâbe tarafından ihdas edilen işlere karşı tutumu ve daha sonra sahâbenin Hz. Peygamber'den sonra ihdas edilen uygulamalara karşı tavırları birtakım rivayetler üzerinden incelenerek gösterilmeye çalışılacaktır.

1. Hiz. Peygamber'in İhdas Edilen İşlere Karşı Tutumu

Bu başlık altında Hz. Peygamber'in sağlığında, kendisinden sâdir olmadığı halde sahâbe tarafından ihdas edilen işlere karşı tutumu işlenecektir. Konuyla ilgili rivayetlere baktığımızda Hz. Peygamber'in ihdas edilen işleri ne toptancı bir yaklaşımla kabul ettiği ne de aynı yaklaşımla reddettiği görülmektedir. Bilakis bir kısmını onaylamış, dolayısıyla sünnetine muhalif olmadığını ifade etmiş; bir kısmını da onaylamayarak reddetmiş, böylece sünnetine muhalif olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber'in bu iki yaklaşımını göz önüne alarak bu konu, Hz. Peygamber'in ihdas edilen bazı işleri onaylaması ve reddetmesi diye iki başlıkta incelenecektir.

1.1. Hiz. Peygamber'in İhdas Edilen Bazı İşleri Onaylaması

Hiz. Peygamber, hem peygamberliğinden önce toplumda var olan hem de peygamberliğinden sonra Müslümanların ihdas ettiği uygulamaları bütüncül bir şekilde reddetmemiştir. Bilakis sünnetine uygun olanları kabul etmiştir. Hiz. Peygamber'in bu tutumunun daha iyi anlaşılması için konuyla ilgili rivayetlerden bir kısmı aşağıda incelenecektir.

Buhârî ve başkalarının kaydettiği bir rivayette Ebû Hüreyre (v. 59/679) şöyle anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (s.a.v.) sabah namazı vaktinde Bilal'e (v.

¹ Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mukerrem b. Ali İbn Manzûr el-Ensârî, *Lisânu'l-arab*, Dâru Sâdir, Beyrut 1414, c.2, s.132; Ebu'l-Feyz Murtezâ Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak ez-Zebîdî, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Ali Şeyrî, Beyrut 1994, c.5, s.212.

20/641) şöyle buyurdu: “Ey Bilal! İslâm’da işlediğin amellerin içinde en ümitvâr olduğun ameli bana anlat. Zira ben cennette ayak seslerini işittim.” O, bu soruya cevaben; “Ey Allah’ın Resûlü! Gece ve gündüzün herhangi bir saatinde temizlendikten sonra kılabilirdiğim kadarıyla kıldığım namazdan daha ümitvâr hiçbir amel işlemedim.” dedi.²

Tirmizî de aynı hadisi hasen-sahih diyerek şöyle rivayet etmiştir: “Resûlullah (s.a.v.) Bilal’e ‘Beni cennette neyle geçtin?’ dedi. O, “Her ezan okuduğumda mutlaka iki rekât namaz kıldım. Her abdestim bozulduğunda abdest aldım ve Allah (c.c.) için iki rekât namaz kılmayı uygun gördüm.” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Bu iki rekâtla cennette o dereceye ulaştın.” buyurdu.³

Hadisten anlaşıldığı gibi, Bilal böyle bir namazı daha önce Hz. Peygamber’den öğrenmemiş, bilakis kendi içtihadıyla ihdas etmiştir. Hatta Hz. Peygamber’e gelip “Ya Resûlellah! Ben şöyle bir namaz kılıyorum. Bunun hükmü nedir?” diye sorma ihtiyacı bile hissetmemiş, Hz. Peygamber de böyle bir namaz ihdas ettiği için onu uyarmamış veya azarlamamıştır. Aksine ihdas edip kıldığı namazla cennette kazandığı dereceyi ona haber vermiş ve ümmetini de aynı ameli teşvik etmiştir.

İbn Hacer’e göre bu hadisten, ibadetin vaktinde içtihadın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Bilal, bu yaptığına içtihatla ulaşmıştır. Hz. Peygamber de (s.a.v.) onu tasvip etmiştir. Buhârî’nin rivayet ettiği Hubeyb (v. 5/626) hadisi de bunun gibidir. Buhârî, Hubeyb için “Allah (c.c.) için sabredip de öldürülenler için iki rekât namaz kılmayı ilk olarak sünnet yapandır.”⁴ demiştir.⁵

Namazda tahmîd ile ilgili Rifâ’a b. Râfi’den (v. 41/661) rivayet edilen şu hadiste de benzer bir durum söz konusudur: “Hz. Peygamber’in arkasında namaz kılıyorduk. Başımı rükûdan kaldırıp “*semia’l-lahu li men hamideh*” dediğinde arkasındaki bir adam “*rabbenâ veleke’l-hamdü hamden kesîran tayyiben mubâraken fih*” dedi. Namazı bitirip “*Konuşan kim di?*” diye sorunca adam “*Ben!*” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “*Otuz küsur melek gördüm, o sözün sevabını yazmak için yarışıyorlardı.*”⁶

² Buhârî, “Teheccüd”, 17; Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 108; İbn Huzeyme, *Sahîh*, 2: 213; Ahmed b. Hanbel, 2: 333; Ebû Ya’lâ Ahmed b. Ali el-Müsennâ el-Mevsilî et-Tenûmî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’s-sekâfeti’l-arabiyye, Dimaşk 1412, c.10, s.489.

³ Tirmizî, “Menâkıb”, 17.

⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 28; San’ânî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A’zamî, el-Mektebül-İslâmî, Beyrut 1983, c.5, s.353; Ahmed b. Hanbel, c.2, s.310; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân ed-Dârimî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü’r-risale, Beyrut 1414/19937, c.15, s.513; Ebu’l-Kâsum Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, thk. Hamdî Abdulmeccid es-Silefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1415/1994, c.4, s.221.

⁵ Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi şerhi sahîhi’l-buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb, el-Mektebetü’s-Selefiyye, Kahire 1407, c.9, s.312-313.

⁶ Muvattâ, “Kur’ân”, 25; Buhârî, “Ezan”, 125; Müslim, “el-Mesâcid ve Mevâzu’-s-Salât”, 149; Ebû Dâvûd, “Salât”, 118; Nesâî, “Tatbîk”, 23; İbn Hibbân, *Sahîh*, 5: 236.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber daha önce ashâbına namazda böyle bir dua yapılmasını öğretmemiştir. Duayı yapan şahıs da O'na sormadan böyle bir duayı ihdas etmiştir. Fakat buna rağmen Hz. Peygamber onun bu duasını reddetmemiş, bilakis sevabının büyüklüğünü bildirerek onaylayıp başkalarını da aynı duayı yapmaya teşvik etmiştir.

İbn Hacer, hadisin şerhinde; bu hadis, namazda nakledilene muhalif olmamak kaydıyla nakledilmeyen bir zikir ihdas etmenin ve başkalarını rahatsız etmedikçe zikirde sesi yükseltmenin caiz olduğuna delildir,⁷ demiştir.

İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadiste konumuza delil olarak zikredilebilir: "İnsanlar namazda iken bir adam geldi, safa ulaştığı zaman *"Allahu Ekberu kebîran ve'l-hamdu lillâhi kesîran ve sübhânellahi bukraten ve asîlen"* dedi. Hz. Peygamber namazı bitirdiğinde, *"O sözlerin sahibi kimdir?"* diye sordu. Adam *"Bendim, ama hayırdan başka bir şey kast etmedim Ya Resûlellah!"* diye cevap verince, peygamberimiz, *"Gök kapılarının bu kelimeler için açıldığını gördüm."* buyurdular. İbn Ömer de *"İşittiğim günden beri bu kelimeleri hiç bırakmadım."* demiştir.⁸

Hz. Enes de benzer bir olayı şöyle anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) namaz kılariken nefes nefese bir adam geldi ve: *"Allahu ekber, Elhamdu lillahi hamden kesiran tayyiben mubareken fihi"* dedi. Resûlullah (s.a.v.) namazı bitirince: *"Su kelimeleri hanginiz söyledi?"* diye sordu. Cemaat bir müddet sessiz kaldı, Resûlullah: *"Kim söylediye çekinmesin, benim desin, Zira kötü bir şey söylemedi."* buyurdu. Bunun üzerine adam: *"Ben, Ey Allah'ın Resûlü!"* dedi. Resûlullah da: *"On iki melek gördüm. Her biri, bu kelimeleri Allah'ın (c.c.) huzuruna kendisi yükseltmek için koşuyorlardı."*⁹

Sahâbeden olan o zat namaza başlarken sadece "Allahu Ekber" demek yerine kendisinin ihdas ettiği daha uzun bir tekbirle namaza başlamıştır. Namazdan sonra Hz. Peygamber *"o sözlerin sahibi kimdir?"* diye sorunca da adam, hem yanlış bir şey mi yaptım diye çekinerek hem de böyle bir şey yaparken niyetinin hayırdan başka bir şey olmadığını ifade etmek için *"Bendim, ama hayırdan başka bir şey kast etmedim Ya Resûlellah!"* diyerek cevap vermiştir.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, ihdas ettiği tekbir şeklinden dolayı o şahsı ne uyarırmış ne de azarlamıştır. Aksine yaptığının çok güzel bir şey olduğunu ve sevabının büyüklüğünü bildirip başkalarını da aynı şeyi yapmaya teşvik etmiştir. Nitekim olayı nakleden İbn Ömer de *"İşittiğim günden beri bu kelimeleri hiç bırakmadım."* demiştir. İbn Hacer bu hadisi zikrettikten sonra şunu söylemiştir: "Nakledilene muhalif olmamak şartıyla övgü ne kadar fazla olursa o kadar daha faziletli olur."¹⁰

⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, c.9, s.312-313.

⁸ Abdurrezzak, *el-Musannef*, 2: 76. Müslim'de aynı hadisi rivayet etmektedir. Ancak onun rivayetinde *"Bendim, ama hayırdan başka bir şey kast etmedim Ya Resûlellah"* cümlesi geçmemektedir. Müslim, "el-Mesâcid ve Mevâzu's-Salât", 150. Nesâî de bu hadisi rivayet etmiştir. Ancak onun rivayetinde ise *"On iki melek sevabını yazmak için yarıştı."* diye geçmektedir. Başka bir rivayetinde de *"Bu kelimelere şaşırdım, gök kapıları bu kelimeler için açıldı"* diye geçmektedir. Nesâî, "İftitah", 8.

⁹ Müslim, "Mesacid", 149; Ebu Davud, "Salat", 121; Nesai, "İftitah", 19.

¹⁰ İbn Hacer, *a.g.e.* c.13, s. 223.

Yine Enes b. Mâlik konuyla ilgili başka bir olayı şöyle anlatıyor: “Ensardan bir adam vardı. Ku’ba mescidinde imamlık yapardı. Okuyabileceği bir sûreyi namazda okuyacağına İhlâs sûresi ile başlar sonra başka bir sûre okur ve her rekâta aynen böyle yapardı. Arkadaşları kendisiyle konuştular ve şöyle dediler: “Sen bir sûreyi okuyor, onu yeterli görmeyip başka bir sûre daha okuyorsun. Ya daima bu sûreyi oku ya da diğerlerini oku(yani aynı rekâta ikisini birden okuma)!” Bunun üzerine ensardan olan bu kimse şöyle karşılık verdi: “Ben İhlâs sûresini okumayı bırakmayacağım. Size bu sûre ile namaz kıldırمامı isterseniz yaparım, istemiyorsanız imamlığı bırakırım.”

Cemaat onu aralarında en faziletli kimse olarak biliyorlardı, başkasının imamlık yapmasına gönülleri razı olmadı. Resûlullah (s.a.v.) kendilerine uğrayınca durumu ona haber verdiler. Bunun üzerine imamı çağırarak; “*Ey falan! Cemaatin söylediğinden seni alıkoyan ve her rekâta bu sûreyi okumaya seni yönelten sebep nedir?*” buyurdu. O kimse de: “*Ey Allah’ın Resulü! Ben bu sûreyi seviyorum*”, deyince, Resûlullah (s.a.v.) şu müjdeyi verdi: “*Bu sûreyi sevmen, cennete girmene sebep olacaktır.*”¹¹

Bu hadiste de Hz. Peygamber’in sahâbeden birinin güzel bir niyetle ihdas ettiği bir olayı tasvip ettiği, dolayısıyla bu hâdiseyi; “*Her kim bizim bu işimizde olmayan bir şeyi ihdas ederse o şey reddolunmuştur.*”¹²sözünün kapsamında değerlendirmediği anlaşılmaktadır.

Benzer bir olay da Hz. Aişe’den rivayet edilen şu hadiste geçmektedir: “Resûlullah (s.a.v.) askerî bir birliğin başına bir adamı komutan yapmıştı. Bu zât arkadaşlarına namaz kıldırırken, her seferinde kıraatını İhlâs sûresi ile tamamliyordu. Döndükleri zaman durumu Resûlullah’a (s.a.v.) söylediler. O’da: “*Sorun ona niçin öyle yapıyormuş?*” buyurunca, O; “*İhlâs sûresi, Allah’u Teâlâ’nın sıfatlarını kendinde toplamıştır. Ben onu okumayı çok seviyorum!*” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.), “*Ona haber verin, Allah’u Teâlâ da onu seviyor.*” buyurdular.¹³

Buraya kadar zikredilen hadislerde, sahâbe tarafından namazda ihdas edilip de Hz. Peygamber’in onayladığı birtakım durumlar ele alınmıştır. Bundan sonra da namazın dışında ihdas edilen ve Hz. Peygamber’in onayından geçen bazı meselelerle ilgili rivayetler incelenecektir.

Bu tür rivayetlerden birinde Ebu Said eî-Hudrî şöyle anlatıyor: Hz. Peygamber’in ashâbından bir grup yolculuğa çıktılar, bir Arap kabilesinin yanında gecelediler. Onlardan kendilerini misafir etmesini istediler, fakat onlar misafir etmediler. O gece kabilenin reisini yılan ısırıldı, her ne yaptılarsa bir faydası olmadı. Onlardan bazıları dediler ki: “Yakınımızda geceleyen şu gruba gidelim, belki

¹¹ Buhârî, “Ezan”, 106; Tirmizi, “Fedâilu’l-Kur’ân”, 11; Dârimî, “Fedâilu’l-Kur’ân”, 24.

¹² Buhârî, “Sulh”, 5; Müslim, “Ekziye”, 17; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 6; İbn Mâce, “Mukaddime” 14; Ahmed b. Hanbel, 6: 270; Ebû Ya’lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsilî, *Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru’l-me’mûn li’t-türâs , Dımaşk 1404/1984), c.8, s.70; İbn Hibbân, *Sahih*, 1: 209; Dârekutnî, *Sünen*, 5: 402.

¹³ Buhârî, “Ezân”, 106; “Tevhid”, 1; Müslim, “Salât”, 263; Nesâî, “İftitah”, 69.

onların bildiği bir tedavi yolu vardır." Bunun üzerine ashâbın yanına gelerek, reislerinin yılan veya akrep tarafından ısırıldığını, ellerinden gelen her şeyi yaptıkları halde hiçbir netice elde edemediklerini söylediler ve onlara reislerini tedavi edip edemeyeceklerini sordular. Sahâbilerden biri dedi ki; "evet, tedavi edebilirim. Ancak bizi misafir etmediğiniz için karşılığında bir mal vermedikçe tedavi etmem." Böylece bir sürü koyun üzerinde anlaştılar.

O sahâbî, onlarla beraber gitti, Fatıha Sûresi'ni okuyarak yılanın veya akrebin ısırıldığı yere tükürdü. O kişi, sanki bağı bulunduğu ipten kurtulmuş gibi sapaşlağam oldu, hiçbir acısı kalmadığı halde yürüyüp gitti. O kişiler, üzerinde anlaşılan koyunları (ceâlelerini) verdiler. Sahâbilerden bir kısmı dedi ki: "Bunu aramızda taksim edelim." Bu işi yapan kişi ise şöyle dedi: "Hayır! Hz. Peygamber'e gidip, hâdiseyi anlatıp onun ne diyeceğine bakmadan olmaz." Resûlullah'a (s.a.v.) gelerek hâdiseyi anlattıklarında, Resûlullah (s.a.v.) şöyle dedi: "Fatıha'nın böyle bir faydası olduğunu nereden öğrendin?" O, "Kalbime atılan bir şey Ya Resûlellah!" diye cevap verdi. Daha sonra Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "İsabet etmişsin. Koyunları aranızda taksim edin, bana da bir pay ayırın."¹⁴

Benzer bir olayı, Hârice bin Salt et-Temîmî şöyle rivayet ediyor: "Amcam, Resûlullah'ın (s.a.v.) yanına gelip müslüman oldu. Sonra Resûlullah'ın (s.a.v.) yanından ayrılıp geri döndü. Daha sonra bir topluluğa uğradı. Onların yanında demirle bağlanmış deli bir adam vardı. O delinin ailesi amcama: "Bize anlatıldığına göre şu sizin arkadaşınız (Muhammed) hayırla gelmiş. Senin yanında bu deliyi tedavi edecek bir şey var mı? diye sordular.

Bunun üzerine amcam şöyle anlattı: "Deliye: Fatıha ile rukye yaptım ve deli iyi oldu. Bana yüz tane koyun verdiler. Resûlullah'a (s.a.v.) gelip bunu anlattım. Resûlullah (s.a.v.): 'Bundan başka (okuduğın bir şey) var mı?' diye sordu. Ben de: Hayır, dedim. Resûlullah (s.a.v.): 'O koyunları al! Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, batıl rukye karşılığında aldığııı yiyen nice insanlar vardır. Allah'a (c.c.) yemin olsun ki, sen hak olan rukye karşılığında aldığııı yiyorsun.' buyurdu."¹⁵

Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edildiğine göre de, kendisi bir hastanın kulağına okuyunca hasta iyileşti. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Onun kulağına ne okudun?" diye sordu. İbn Mes'ud: "Mü'minin sûresinin 115. âyetinden sûrenin sonuna kadarki dört âyeti okudum." dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdular: "Eğer bir adam tam bir inanç ve kesin bir bilgi ile bunları bir dağ üzerine okusaydı, dağ yok olurdu."¹⁶

¹⁴ Buharî, "Tıbb", 39; Müslim, "Selam", 65.

¹⁵ Ebu Davud, "Tıbb", 19; Tâberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, c.17, s.190.

¹⁶ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, 8: 458; Ahmed b. Hanbel'e göre hadis mevzûdur. Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-İlelü ve ma'rifetü'r-ricâl*, thk. Vasıyyullah b. Muhammed Abbas, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1408/1988, c.3, s.463. Suyûtî'ye göre ise Ahmed b. Hanbel'in zikrettiği senedle hadis mevzûdur. Ancak hadisin başka bir senedi daha vardır. Bu senedde iki râvi dışındaki râviler sahîhin ricalindedir. İki râvinin hadisi ise hasendir. Onun için hadis mevzû değil hasendir. (Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekir. *el-Leâliü'l-masnû'a fi'l-ehâdisi'l-mevdû'a*. Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut t.y., c.1, s.225.

Her üç hadisten de şu anlaşılmaktadır: Sahâbeden birileri, Hz. Peygamber'den daha önce öğrenmeyip kendi icthadlarıyla ulaştıkları birtakım yöntemlerle hastaları tedavi etmişler ve o hastalar da anlatıldığı üzere şifa bulmuşlardır. Bu yaptıklarını Hz. Peygamber'e sorduklarında veya bu haberler kendisine ulaştığında o, sahâbenin ihdas ettiği bu uygulamaları reddetmemiş, aksine onaylamıştır. Hatta kimi zaman tedavi karşılığında aldıkları ücretten kendisine de bir pay ayırmalarını sahâbeden talep etmiştir.

İnsanların güzel bir niyetle bir araya gelip birtakım salih ameller icra etmelerine karşı Hz. Peygamber'in takındığı tutum, Ebu Said el Hudrî'den gelen bir rivayette şöyle anlatılmaktadır: "Bir gün Muâviye (v. 60/680) mescitte kurulan bir halkanın yanına giderek bir araya gelip oturmanızın nedeni nedir? diye sordu. Onlar da: 'Allah'ı (c.c.) zikretmek için bir araya gelip halka kurduk.' dediler. Muâviye: 'Allah (c.c.) için, sırf bu gayeyle mi toplandınız?' diye sordu. Halkada bulunanlar; bir araya gelip halka kurmanızın başka bir amacı yoktur, diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Muâviye şöyle dedi: 'Ben size inanmadığım için yemin ettirmedim. Resûlullah (s.a.v.) bir gün sahâbîlerinin oluşturduğu bir halkanın yanına vardı. Kendilerine; *bir araya gelip halka kurmanızın sebebi nedir?* dedi. Onlar da; Allah'ı (c.c.) anmak, bizi İslamla şereflendirdiği ve onu bize bağışladığı için O'na hamd etmek üzere bir araya gelip halka kurduk, dediler. Resûlullah (s.a.v.) onlara: *'Allah (c.c.) için, sırf bu gayeyle mi bir araya gelip halka kurdunuz?* deyince, onlar da *"Allah (c.c.) için, sırf bu gaye için bir araya geldik."* dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) onlara şöyle dedi: *"Size inanmadığım için yemin ettirmedim. Fakat Cebrail (a.s.) gelerek bana, Allah'ın (c.c.) sizler ile meleklere karşı iftihar ettiğini bildirdi."*¹⁷

Rivayette görüldüğü gibi sahâbeden bir grup Allah'ı (c.c.) zikretmek vb. gayeler için Hz. Peygamber'e danışmadan bir araya gelmişlerdir. Daha sonra onların bu ihdas ettiği durumu Hz. Peygamber görünce reddetmeyip aksine onaylamış ve zikredilen müjdeyi onlara iletmiştir.

Bazen de sahâbeden birileri daha fazla sevap kazanabilmek ve daha çok Allah'a (c.c.) yaklaşmak maksadıyla birtakım uygulamalar da bulunmuşlardır. Yaptıkları Resûlullah'ın (s.a.v.) kulağına gittiğinde çok hoşuna gitmiş ve hedefledikleri amaca ulaşacaklarının müjdesini onlara vermiştir. Dolayısıyla yapılanları onaylamıştır.

Böyle bir uygulamayı Übey İbn Ka'b (v. 30/649) şöyle anlatıyor: Bir adam vardı; Medinelilerin içinde Müslümanlardan evi mescide onunkinden daha uzak olan bir kimseyi tanımıyorum. Bu adam cemaatle namazı katiyen kaçırmazdı. Bir gün kendisine "Bir eşek satın alsan da karanlıkta ve şiddetli sıcaklarda binsen." dedim. "Evimin, mescidin yanında olmasını istemiyorum, bu beni sevindirmez." karşılığını verdi. Hâdise, Resûlullah'a (s.a.v.) ulaştırıldı. Resûlullah (s.a.v.) o zâta

¹⁷ Müslim, "Zikir", 40; Tirmizî, "Deavât", 4; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Kitâbu'l-el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Dâru't-Tâc, Beyrut: 1989, c 6, s. 59.

durumu sordu. Adam şu cevabı verdi: "Ya Resûlellah! Ben mescide gidişimin ve ailemin yanına dönüşümün benim lehime sevap olarak yazılmasını istedim. Resûlullah (s.a.v.) da ona; "Allah (c.c.) bütün bunları, istediğin şeylerin hepsini sana verdi." buyurdular.¹⁸

Görüldüğü üzere sahâbeden olan o zât Hz. Peygamber'e sormadan kendi ichtihadıyla yaptığı bir amelden dolayı sevab kazanacağını umuyor. Bu durum kendisine haber verildiğinde ise Hz. Peygamber o kişiyi ihdas ettiği bu tutumdan dolayı azarlamak bir tarafa müjdeliyor. Bu hâdise de daha öncekiler gibi Hz. Peygamber'in sahâbe tarafından ihdas edilen uygulamaları sünnetine uygun olduğunda reddetmediğini göstermektedir.

Bazen de Hz. Peygamber teşvik için güzel işler ortaya koyanları ödüllendirmiştir. Buna örnek olarak da şu rivayet zikredilebilir: Resûlullah (s.a.v.) bir gün bir bedevînin, namazında şöyle dua ettiğini duydular: "Ey gözlerin göremediği, şek ve şüphelerin karışmadığı hiç kimsenin vasıflandıramadığı, hâdiseler karşısında değişmeyen, neticelerden korkmayan; dağların ağırlıklarını, denizlerdeki suyun miktarını, yağmur damlalarıyla ağaçlardaki yaprakların ve güneşin üzerinde doğduğu herşeyin sayısını bilen; hiç bir göğün bir başka göğü, yerin de başka bir yeri kendisinden gizleyemediği, denizlerin diplerindeki ve dağların en sarp yerlerindeki şeyleri gören Allah'ım! "Ömrümün en hayırlı kısmını son kısmı kıl! Amellerimin ve günlerimin de en hayırlısını yine en sonuncuları kıl!"

Bunun üzerine Hz. Peygamber, bedevîyi kendisine getirmesi için oraya birisini bıraktılar. O kişi namazını bitiren bedevîyi Hz. Peygamber'in yanına getirdi. Hz. Peygamber bu bedeviye, o sıralarda kendisine hediye edilmiş olan bir miktar altını vererek "Ey bedevi! Sen hangi kabiledensin?" diye sordu. Onun "Âmir b. Sa'saa oğulları kabilesindenim." demesi üzerine de "Bu altınları sana niçin verdiğimi biliyor musun?" dediler. Bedevi şöyle cevap verdi: "Ey Allah'ın Resûlü! Aramızda bulunan akrabalıktan dolayı vermiş olmalıyız!" O zaman Hz. Peygamber; akrabalık hakkı da varsa da ben bu altınları sana Allah'ı (c.c.) güzel bir şekilde ödüllüğünden dolayı verdim, buyurdular.¹⁹ Bu rivayette bedevî olan o zâtın dua ederken Allah'ı (c.c.) daha önce kendisinden işitmediği birtakım vasıflarla övmesini işiten Hz. Peygamber bu durumu onaylamakla kalmamış, üstelik o kişiyi ödüllendirmiştir.

Bazen de peygamber olmasına rağmen Hz. Peygamber'in, sahâbenin kendisine haber verdiği birtakım güzel işleri, hoşuna gittiği ve sünnetine uygun olduğu için uyguladığı da vâki olmuştur.

İbn Abbâs'tan gelen şu rivayette böyle bir durum söz konusudur: Hz. Peygamber'e bir adam geldi ve şöyle dedi: "Rüyamda kendimi bir ağacın arkasında namaz kılar şekilde gördüm, ben secdeye varınca ağaç da secde etti ve

¹⁸ Müslim, "Mesâcid", 278; İbn Mâce, "Mesâcid", 15; Dârimî, "Salât", 60; Ahmed b. Hanbel, 3: 226, 283; 5: 133.

¹⁹ Tâberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, thk. Mahmud et-Tahhân, Mektebetü'l-Maârif, Riyad 1985, c.9, s.172. Tâberânî hadisin tek senedinin olduğunu söylemiştir. Heysemî'de Ezremî dışında hadisin râvilerinin sahihin ricali olduğunu, Ezremî'nin de sika bir râvi olduğunu zikretmiştir. Heysemî, Nüreddîn Ali b. Ebî Bekir, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1987, c.10, s.242.

bu esnada ağacın şöyle dediğini işittim: “Allah’ım bu yaptığım secde karşılığında bana sevap yaz, günahlarımı benden sil, o secdeden meydana gelecek sevâbı ihtiyacım olacağı gün için katında sakla, Dâvûd kulundan kabul ettiğin gibi benden de kabul et.” Olayı nakleden İbn Abbas; Resûlullah’ı (s.a.v.) secde yapıp ağacın yaptığı duayı yaptığını gördüm, demiştir.²⁰ Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, sahâbeden birinin kendisine bildirdiği bir uygulamayı reddetmediği gibi hoşuna gittiği için kendisi de uygulamıştır.

Sonuç olarak örnek olarak zikredilen rivayetlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber kendisi söylemediği veya yapmadığı halde sahâbenin ihdas ettiği birtakım uygulamaları sünnetine uygun olduğu için reddetmeyip bilakis onaylamıştır. Dolayısıyla her ihdas edilen şeyin dalâlet diye vasıflandırılan bid’at kapsamına girmediği anlaşılmaktadır. Zira eğer öyle olsaydı Hz. Peygamber kendisinin söylemediği veya yapmadığı hiçbir ameli onaylamaz aksine reddederdi. Ancak o, bu tür amellerin içerisinde aşağıda incelenen gibi sadece sünnetine uygun olmayan amelleri reddetmiştir.

Binaenaleyh her ne kadar âlimler, Hz. Peygamber’in onayını alan sahâbe uygulamalarının, takrîri sünnet adı altında sünnetin kapsama alanı içerisine girdiğini söyleseler bile, sonradan ihdas edilen işlerin hangi ölçülerle kabul edileceğini veya reddedileceğini mezkûr rivayetlerden çıkartmak mümkündür.

1.2. Hz. Peygamberin İhdas Edilen Bazı İşleri Reddetmesi

Hz. Peygamber sahâbenin ihdas ettiği birtakım uygulamaları sünnetine uygun olduğu için onayladığı gibi diğer birtakım işleri de sünnetine muhalif olduğu için reddetmiştir. Bu durum da bir önceki konu gibi ilgili rivayetlerden bir kısmı örnek olarak zikredilerek bu başlık altında izah edilmeye çalışılacaktır.

Bu tür rivayetlerin birinde İbn Abbas şöyle anlatıyor: “Bir ara Hz. Peygamber hutbe okurken adamın biri ayakta duruyordu. Kim olduğunu ve neden ayakta durduğunu sorunca dediler ki; Ebû İsrail’dir, güneşin altında ayakta durup oturmamayı, gölgelenmemeyi, konuşmamayı ve oruç tutmayı adadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “O’na söyleyin, konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın.” buyurdular.²¹

İbn Hacer hadisin şerhinde şöyle demektedir: “Bu hadisten şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Yalın ayak yürümek, güneşin altında oturmak gibi insana eziyet veren, kitap ve sünnette meşruiyeti sabit olmayan işler Allah’a (c.c.) itaat olamaz. Dolayısıyla bu işlerle yapılan adak geçerli değildir. Çünkü Hz. Peygamber Ebû İsrail’e sadece oruç tutmasını emretmiştir.”²²

²⁰Tirmizî, “Cuma”, 55; (Tirmizî’ye göre hadis hasen-ğarîbdir.) Ebû Ya’lâ, *el-Müsned*, 2: 330; İbn Huzeyme, *Sahîh* 1: 282; İbn Hibbân, *Sahîh*, 6: 474; Tâberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 11: 129; Hâkim, *el-Müstedrek*, 1: 341. Heysemî, hadisin râvîlerinden olan Yemân b. Nasr’ın mechûl olduğunu ifade etmiştir. (Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 2: 284.) İbn Hacer de hadisin zayıf olduğunu nakletmiştir. İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, 2: 29.

²¹Buhârî, “el-Eymân ve’n-Nuzûr”, 31; Ebû Dâvûd, “el-Eymân ve’n-Nuzûr”, 19; Abdurrezzak, *el-Musannef*, 8: 435; İbn Huzeyme, *Sahîh*, 3: 352; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 11: 26.

²²İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 14: 402.

Ebû İsrâil Allah'a (c.c.) daha da yakınlık olsun diye yukarıda zikredilen işleri adayarak ihdas etmiştir. Hz. Peygamber durumu öğrenince sünnetine uymayan adaklarını reddetmiş ve onları terk etmesini emretmiş, sünnetine uyan oruç adağını ise kabul etmiş ve devam etmesini emretmiştir.

Konuyla ilgili dikkat çekici örneklerden birisi de sahâbeden olan Selmân (v. 36/656) ile Ebû Derdâ'nın (v. 32/653) aralarında geçen ve Hz. Peygamber'e intikal eden şu hâdisedir: Hz. Peygamber Selmân ile Ebû'd-Derdâ arasında kardeşlik antlaşması yapmıştı. Bir gün Selmân Ebû'd-Derdâ'yı ziyarete gitmiş ve Ebû'd-Derdâ'nın hanımını perişan bir halde bulmuştu. Selmân ona, bu halinin sebebini sorunca Ebû'd-Derdâ'nın hanımı Ümmü'd-Derdâ şöyle cevap verdi: "Kardeşin dünyadan elini eteğini çekti."

Bu sırada Ebû'd-Derdâ çıkageldi ve Selmân için yemek hazırlayıp onu sofraya davet etti. Kendisinin oruçlu olduğunu söyleyince Selmân Ebû'd-Derdâ'ya "Sen yemedikçe ben de yemem." dedi. Bunun üzerine Ebû'd-Derdâ yemek zorunda kaldı. Yatma vakti gelince Ebû'd-Derdâ'nın yatmayıp geceyi ibadetle geçirmeyi düşündüğünü anlayan Selmân, onu uyuması konusunda da uyardı ve Ebû'd-Derdâ yatmak zorunda kaldı. Gecenin son vaktinde ikisi de uyanıp namazlarını kıldılar. Selmân bu olaylar üzerine Ebû'd-Derdâ'ya şöyle dedi: "Rabbinin senin üzerinde hakkı vardır. Ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Her hak sahibine hakkını ver." Bu olay ve konuşmalar kendisine anlatılınca Hz. Peygamber "Selmân doğru söyledi." buyurdu.²³

Anlatılan hâdisede Ebû'd-Derdâ ibadetini artırarak Rabbine daha da yakınlık kazanmak için birtakım uygulamalar ihdas etmiştir. Hz. Peygamber'in aralarında kardeşlik antlaşması yaptığı Selmân, onun bu yaptıklarını, üzerindeki haklar dengesini bozduğu için tasvip etmemiştir. Konu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşınca da o, Selmân'ın dediğini doğrulayarak sünnetine uygun olmayan aşırılıklardan uzak durulmasını emretmiştir.

Hiz. Peygamber'in ibadetlerde aşırılıktan sakındırdığı bir başka olayı da Enes b. Mâlik şöyle anlatmaktadır: Hz. Peygamber'in nâfile ibadetlerini öğrenmek üzere, üç kişilik bir grup, Resûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarının evlerine geldiler. Kendilerine Hz. Peygamber'in ibadetleri bildirilince, onlar bunu azımsadılar ve "Allah'ın Resûlü nerede biz neredeyiz? Onun geçmişteki ve gelecekteki günahları bağışlanmıştır." dediler. İçlerinden biri: "Ben ömrümün sonuna kadar, bütün gece uyumaksızın namaz kılacağım." dedi. Bir diğeri: "Ben de hayatım boyunca gündüzleri oruç tutacağım ve oruçsuz gün geçirmeyeceğim." dedi. Üçüncü kişi de: "Ben de sağ olduğum sürece kadınlardan uzak kalacak, asla evlenmeyeceğim." diye söz verdi.

Bir müddet sonra Resûlullah (s.a.v.) onlarla karşılaştı ve kendilerine şunları söyledi: "Biraz önce şöyle şöyle diyen sizler miydiniz?" Onlar: "Evet ey

²³ Buhârî, "Savm", 51; Tirmizî, "Zühd", 64; Ebû Bekir Muhammed b. İshak en-Nisâbü'rî İbn Huzeyme, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1992, c.3, s. 309; İbn Hibbân, *Sahîh*, 2: 24.

Allah'ın (c.c.)Resûlü." dediler. Resûlullah (s.a.v.): "Sizi uyarıyorum! Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan (c.c.) en çok korkanınız ve O'na en saygılı olanınızım. Fakat ben bazen oruç tutar, bazen tutmam. Geceleri hem namaz kılar, hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o kimse benden değildir." buyurdular.²⁴

Hiz. Peygamber bu olayda sahâbeden olan o üç şahsın Allah'a (c.c.) yakınlık maksadıyla yaptıkları uygulamaları sünnetine uygun olmadığı için reddetmiş ve nasıl yaparlarsa uygun olacağını da kendi yaptıklarını anlatarak onlara bildirmiştir.

Abdullah b. Amr b. Âs da (v. 63/683) Hiz. Peygamber'in kendisini ibadette aşırıktan nehyettiğini şöyle anlatmıştır: Hiz. Peygamber'e benim şöyle dediğim haber verilmişti: Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, yaşadığım sürece gündüzleri muhakkak oruç tutup, geceleri de ibâdet ve tâatle uyanık geçireceğim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) bana:"Bunları söyleyen sen misin?" diye sordu. Ben de kendisine: "Anam babam sana feda olsun Ya Resûlellah! Evet, ben böyle söylemişim." dedim. Buyurdular ki:"Sen buna güç yetiremezsin. Hem oruç tut, hem iftar et; hem uykunu al, hem ibadet et; her aydan üç gün oruç tut; çünkü her iyiliğe on misli ecir ve sevap vardır. Bu ise bütün zamanını oruçlu geçirmek gibidir." Bunun üzerine ben, "Bunun daha çoğunu yapmaya gücüm yeter." dedim. Hiz. Peygamber: "O halde bir gün oruç tut, iki gün tutma!" buyurdu. Ben, "Ama ben bundan daha fazlasını yapabilirim." deyince Resûlullah (s.a.v.): "Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma; bu Hiz. Dâvûd'un orucu olup, oruçların en ölçülü olanıdır." buyurdular.²⁵

Bir başka rivayet şöyledir:"Senin bütün günleri oruçlu geçirdiğinden ve her gece Kur'an'ı okuduğundan haberdar olmadığımı mı sanıyorsun?" Bunun üzerine ben, "Elbette haberdarsındır Yâ Resûlallah! Fakat ben bununla sadece hayra ulaşmayı diliyorum." dedim. Hiz. Peygamber: "Allah'ın (c.c.) Nebîsi Dâvûd'un orucunu tut, çünkü o insanların en çok ibadet edeni idi. Ayda bir defa da Kur'an'ı hatmet." buyurdu. Ben ise, "Ya Resûlallah! Benim bundan daha fazlasına gücüm yeter." dedim. O, "O halde yirmi günde bir hatmet." buyurdu. Ben yine, "Ya Resûlallah! Bundan daha fazlasını yapabilirim." dedim. O, "Öyleyse on günde bir hatmet." buyurdu. Ben tekrar, "Bundan daha fazlasına gücüm yeter yâ Nebîyallah!" diye ısrar edince: "Şu halde yedi günde bir hatim yap, artık bunun üzerine artırma." buyurdular. Ben artırdıkça aleyhime artırıldı. Hiz. Peygamber bana, "Şüphesiz ki sen bilmiyorsun, belki ömrün uzun olur?" buyurdu. Hadisi rivayet ettikten sonra Abdullah b. Amr şöyle demiştir: "Hiz. Peygamber'in bana söylediği hâle döndüm. İhtiyarlayınca, onun ruhsatını kabul etmiş olmayı çok arzu ettim."²⁶ Hiz. Peygamber bu rivayette Abdullah b. Amr'ın Allah'a (c.c.) yakınlık için ihdas ettiği birtakım aşırılıkları yasaklayıp sünnetine uygun olan ibadet sınırlarını ve ölçülerini belirtmiştir.

Sahâbeden Ebû Bekre (v. 51/671), bir gün Hiz. Peygamber rûkûda iken kendisinin mescide girdiğini haber verdikten sonra şöyle anlatmıştır: "Hemen

²⁴ Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5; İbn Hibbân, *Sahîh*, 2: 20; Beyhakî, *es-Sünen*, 7: 123.

²⁵ Buhârî, "Enbiyâ", 37.

²⁶ Müslim, "Siyâm", 181; Müslim, "Siyâm", 181; Ebû Dâvûd, "Savm", 54; Nesâî, "Siyâm", 76.

safın gerisinde rükûa vardım." Bunun Üzerine Hz. Peygamber; "Allah (c.c.) cemaate iştirak etme arzunu ve hırsını artırsın, fakat bir daha bunu yapma!" buyurdu.²⁷ Ebû Bekre, namaza geç kalınca rekâta yetişmek için safa varmadan rükûa vararak yeni bir uygulama ihdas edince Hz. Peygamber, sünnetine uymadığı için O'nu bu hareketi tekrar etmekten alıkoymuştur.

H. Peygamber'in özellikle cemaatle birlikte yapılan ibadetlerde aşırılıktan insanları nehyettiği, Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği şu hadiste görülmektedir. O, şöyle anlatıyor: "Muaz b. Cebel Hz. Peygamber ile namaz kıldıktan sonra gelip bize imam olurdu. Bir gece Hz. Peygamber namazı geç kıldırılmıştı. Muâz bir gün yine Hz. Peygamber'le namaz kıldı. Sonra gelip kavmine imam oldu ve Bakara Sûresi'ni okumaya başladı. Bunun üzerine bir adam cemaatten ayrılarak kendi başına namazını kıldı. O'na: "Be adam sen münafık oldun!" denilince, "Ben münafık olmadım." diye cevap verdi. Sonra Hz. Peygamber'e gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Muâz seninle beraber namaz kıldıktan sonra gelip bize imam oluyor. Biz ise develerle su taşıyan ve ellerimizle çalışan kimseleriz. Muâz gelip bize imam oldu ve namazda Bakara Sûresini okudu." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ey Muâz! Sen fitneci misin? Fitneci misin sen? Filan ve filan sûreleri okusaydın ya!" buyurdular.²⁸

H. Peygamber yukarıda zikredilen hadislerde ve benzerlerinde olduğu gibi birçok kere sahâbesini ibadetlerde aşırılıktan sakındırmıştır. Onlar bu aşırılıklarında güzel bir niyet taşımış olsalar bile sünnetine muhalif olduğu için Hz. Peygamber, yapılan aşırılıkları tasvip etmemiş ve sünnetine uygun olan ibadet şeklini onlara izah etmiştir. Kendilerince ihdas edilen başka birtakım uygulamaları ise sünnetine uygun gördüğü için kabul etmiştir.

2. Sahâbenin İhdas Edilen İşlere Karşı Tutumu

Sahâbe de Hz. Peygamber gibi kendi dönemlerinde yeni ortaya çıkan işlere karşı toptancı bir yaklaşım sergilememişlerdir. Bir kısmını Kur'an ve sünnete uygun olduğu için onaylamışlardır. Diğer bir kısmını da Kur'an ve sünnete ters olduğuna kanaat getirdikleri için reddetmişlerdir. Sahâbenin bu tutumu da iki başlık altında ilgili rivayetlerden yola çıkılarak aşağıda ele alınıp incelenecektir.

2.1. Sahâbenin İhdas Edilen Bazı İşleri Onaylaması

Bu konuyla ilgili en güzel örneklerden birisi Hz. Ebû Bekir döneminde sahâbenin onayı ile Kur'an'ın iki kapak arasında Mushaf olarak bir araya toplanmasıdır.

Bu iş için kurulan komisyona başkanlık yapan Zeyd b. Sabit (v. 45/665) olayın nasıl geliştiğini şöyle anlatmıştır: "Yemâme savaşında ashâbın hafızlarından önemli bir kısmı öldürülünce Hz. Ebu Bekir beni çağırttı. Yanına vardım. Hz. Ömer de orada idi. Hz. Ebu Bekir bana dedi ki: 'Hz. Ömer bana gelip 'Yemâme'de Kur'an hafızları çok kayıp verdi. Bu gibi vak'alarda hafızların ölmeleriyle Kur'an'ın

²⁷ Buhârî, "Ezan", 114; Nesâî, "İmame", 63; Ahmed b. Hanbel, 5: 39, 42, 45, 46, 50.

²⁸ Buhârî, "Ezan", 60, 63; "Edeb", 74; Müslim, "Salât", 178, .Nesâî, "İftitah", 63; "İmame", 39.

birçoğunun zayi olmasından endişe ederim. Bana kalırsa Kur'an'ın cem edilmesi için bir emir çıkarman gerekir.' dedi. Ben de O'na şöyle cevap verdim: **'Resûlullah'ın (s.a.v.) yapmadığı bir işi nasıl yapabilirsin?'** O: "Vallahi bu hayırlı bir teşebbüstür." dedi. **Sonra bu iş üzerinde o kadar durdu ki; neticede Allah (c.c.) kalbimi bu işe yatkın kıldı, ben de onun görüşünü benimsedim.'** Daha sonra Hz. Ebu Bekir bana dönüp şöyle dedi: **'Sen genç, dinç, zeki bir adamsın. Kimse seni itham edemez. Üstelik Resûlullah'ın (s.a.v.) vahiy kâtibi idin. Kur'an metnini topla.'** Vallahi! Bir dağı yerinden nakletmemi isteselerdi, Kur'an'ı toplama mes'uliyeti kadar bana ağır gelmezdi. Neticede Kur'an'ı hurma dallarından, yassı taşlardan ve insanların hâfızalarından derlemeye başladım."²⁹

Görüldüğü gibi Hz. Ebû Bekir ve Zeyd, Hz. Peygamber'in hayatında yapılmamış olan bir iş, Hz. Ömer tarafından kendilerine teklif edilince ilk önce "Resûlullah'ın (s.a.v.) yapmadığı bir şeyi nasıl yaparız?" diyerek bir bid'at ihdas etmekten çekinmişler, fakat Hz. Ömer onlara işin ciddiyetini ve böyle bir şey yapmanın Hz. Peygamber'in sünnetinden çıkmak olmayacağını, bilakis bunun, dinin korunması için gerekli olup sünnete uygun olduğunu açıklayınca onlar da bu durumu kavramışlar ve uygulamaya koymuşlardır.

Hz. Peygamber'in yapmayıp da Hz. Ebû bekir'in sünnete muhalif olmadığını düşünerek yaptığı bir işi de Ebû Hüreyre şöyle anlatıyor: Resûlullah (s.a.v.) vefat edince, Hz. Ebu Bekir halife seçildi. Bunun üzerine bedevîlerden bir kısmı irtidad etti. Hz. Ebu Bekir halife olarak onlarla savaşmaya karar verince Hz. Ömer, "Resûlullah: *'İnsanlar lâ ilâhe illallah deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söylediler mi, benden mallarını ve nefislerini korurlar. İslam'ın hakkı hariç, artık hesapları da Allah'a (c.c.) kalmıştır!'* demiş iken, sen nasıl insanlarla savaşırın?" dedi. Hz. Ebu Bekir: "Allah'a (c.c.) yemin olsun ki; namazla zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zira zekât, malın hakkıdır. Vallahi! Resûlullah'a (s.a.v.) vermekte oldukları bir oğlağı vermektен vazgeçseler, onu almak için onlarla savaşacağım." dedi. Hz. Ömer sonradan demiştir ki: "Allah'a (c.c.) yemin ederim, anladım ki; Hz. Ebu Bekir'in bu görüşü, Allah'ın (c.c.) savaş meselesinde ona ilhamından başka bir şey değildi. İyice anladım ki, bu karar hakmış."³⁰ Görüldüğü gibi Hz. Ömer ilk önce Hz. Ebû Bekir'in bu uygulamasının sünnete muhalif olduğunu düşündüğü için ona karşı çıkmış, ancak daha sonra böyle olmadığını anlayarak onun yaptığını onaylamıştır.

Konuyla ilgili en güzel örneklerden biri de hiç şüphesiz, daha önce zikredilen Hz. Ömer'in terâvih namazında cemaati tek bir imamın arkasına topladıktan sonra "Bu ne güzel bid'attır." sözüdür. Hz. Ömer'in bu uygulamasına diğer sahâbe de olumlu yaklaşmıştır. Hz. Peygamber'in döneminde olmadığı için böyle bir uygulamaya karşı gelmemişlerdir.

Bir başka örnek de Hz. Osman'ın mescidi nebevîyi genişletmek ve onarmak istediğinde sahâbeyle arasında geçen olaydır. Mahmûd b. Lebîd (v. 97/715) hâdiseyi şöyle anlatıyor: Osman b. Affân mescidi yeniden inşa etmeyi

²⁹ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'an", 20; Tirmizî, "Fedâilü'l-Kurân", 23.

³⁰ Buhârî, "Zekât", 1; Müslim, "İmân", 32; Muvatta "Zekât", 30.

isteyince insanlar bunu kerih görüp orijinal halinde kalmasını istediler. Bunu öğrenen Hz. Osman; çok konuştunuz, Resûlullah'ı (s.a.v.) işittim, şöyle buyurdular: "Her kim Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için bir mescid bina ederse Allah da (c.c.) onun için cennette bir ev bina eder." diyerek karşılık verdi.³¹

Konuyla ilgili başka bir örnek de Hz. Ali'nin bayram namazından önce veya sonra nafile namaz kılmakla ilgili söylediği sözdür. Velîd b. Serî' (v. ?) şöyle anlatıyor: Bayram günü müminlerin emîri Ali b. Ebî Talib ile birlikte namaza çıktık. Etrafindakilerden bir grup O'na, bayram namazından önce veya sonra nafile namaz kılmanın hükmünü sordular. Fakat O cevap vermedi. Biraz sonra başka bir grup sordu, yine cevap vermedi. Namazı kıldırdı, hutbeyi okudu. Hutbeden inip bineğine bindiğinde yine sordular. Bunun üzerine şöyle cevap verdi: "Ne yapabilirim? Bana sünnetten sordunuz. Hz. Peygamber ne namazdan önce ne de sonra nafile namaz kılmıştır. İsteyen kılsın, isteyen kılmasın. Namaz kılan insanları men etmemi mi bekliyorsunuz? O durumda namaz kıldığında bir kulu men eden kişi (Ebû Cehil) gibi olurum."³²

H. Ali'nin bu soruya verdiği cevap dikkate şâyandır. Zira bu cevap, sahâbenin Hz. Peygamber döneminde olmayıp sonradan ortaya çıkan işlere karşı temkinli davrandıklarını, dolayısıyla o işi hemen bid'at olarak nitelemediklerini göstermektedir.

Yukarıda sahâbenin onayından geçen bazı uygulamalar, ilgili rivayetlerden yola çıkılarak incelendi. Şimdi de sahâbenin onayını alamayan, sonradan ihdas edilen bazı işler yine ilgili rivayetler üzerinden ele alınıp aşağıda incelenecektir.

2. 2. Sahâbenin İhdas Edilen Bazı İşleri Reddetmesi

Sahâbe Hz. Peygamber döneminde olmayıp sonradan ortaya çıkan bazı işleri, dinin özüne ve Hz. Peygamber'in sünnetine muhalif oldukları kanaatine vardıkları için reddetmişlerdir. Sahâbe bazen, yukarıda 'Sahâbe Sözlerinde Bid'at' başlığı altında zikredilen rivayetlerin bir kısmında olduğu gibi sonradan ortaya çıkartılan bir iş için "Bid'attır." diyerek o işi reddetmişler, bazen de bu sözcüğü kullanmadan farklı bir ifade ile reddetmişlerdir. Bid'at kelimesini kullanarak reddettikleri uygulamalarla ilgili rivayetler daha önce incelendiği için bu başlık altında sadece bid'at kelimesini kullanmadan reddettikleri bazı uygulamalar, birkaç rivayetten yola çıkılarak ele alınacaktır.

Kays b. Ebî Hâzim (v. 84/703) şöyle anlatıyor: Hz. Ebu Bekir, Ahmas kabilesinden hacc yapmaya niyet ettiği için konuşmamayı adayan Zeynep adında bir kadının yanına girdi. Ne oldu buna? Niye konuşmuyor?, dedi. Konuşmadan

³¹ Buhârî, "Salât", 65; Müslim, "el-Mesâcid ve Mevâzi'u's-salât", 24; Ebû Avâne Yakub b. İshak b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Müstahrec*, thk. Eymen b. Arif ed-Dımaşkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1419/1998, c.1, s.326.

³² Abdurrezzak, *el-Musannef*, 3: 276. Heysemî, rivayetle ilgili şunu söylemiştir: "Bezzâr bu hadisin, tek senedinin olduğunu zikretmiştir. Benim de senesinde tanımadığım râvi vardır." Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, 2: 438.

hacc yapmaya niyet ettiği için konuşmuyor, dediler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, O'na; "Konuş, bu helal değildir. Bu ancak Câhiliye amellerindedir." dedi.³³

Hz. Ebû Bekir, bu olayda Hz. Peygamber'in güneşin altında oturmadan ayakta durmayı, gölgelenmemeyi ve konuşmamayı adayan Ebû İsrâîl'e karşı sergilediği tepkinin benzerini sergilemiş, hacc yolculuğunda konuşmamayı adayan kadının bu yaptığının, Hz. Peygamber'in sünnetine uymayıp bilakis Câhiliye âdeti olduğunu söyleyerek reddetmiştir.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin, Emevîler döneminde Medine valisi olan Mervan'ın bayram hutbesini namazdan önce okumasına karşı sergilediği tutum da konuyla ilgili güzel bir örnektir. Kendisi bu olayı şöyle anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) Ramazan ve Kurban bayramlarında namazgâha çıkar, ilk önce namazı kıldırır, saflarda oturan insanlara karşı dönüp hutbeyi okurdu. Birtakım öğütlerde bulunur, bir yere göndermek istediği kişileri gönderir, vereceği emirleri verirdi, ondan sonra yerinden ayrılırdı. Bayram namazları bu şekilde kılınmaya devam etti. Ta ki Ramazan veya Kurban bayramında bir gün Medine valisi olan Mervan'la birlikte namaz için yola çıktık. Namazgâha geldiğimizde Kesîr b. Salt'ın yaptığı minber oraya yerleştirilmişti. Namazdan önce Mervan minbere çıkmak isteyince elbisesinden tutup çekerek namazdan önce hutbe okumasına engel olmaya çalıştım. Fakat o, elbisesini kuvvetlice çekip minbere çıktı ve namazdan önce hutbe okudu. Ben ona; Vallahi! Değiştirdiniz, deyince O; Ey Ebâ Saîd senin bildiğin gitti, dedi. Bu sefer ben; Vallahi! Benim bildiğim bilmediğimden daha hayırlıdır, dedim. O da; insanlar, bizim için namazdan sonra oturmuyorlar, onun için namazdan önce hutbe okudum, diyerek karşılık verdi."³⁴

Bu rivayette de görüldüğü üzere sahâbe sonradan ortaya çıkartılıp Hz. Peygamber'in sünnetine muhalif olduğuna kanaat getirdikleri işleri reddetmişlerdir. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'in sünnetine muhalif olmayan uygulamaları ise kabul etmişlerdir.

Sonuç

Araştırma neticesinde denilebilir ki; Hz. Peygamber, kendisi söylemediği veya yapmadığı halde zamanında yaşayan müminler tarafından ihdas edilen birtakım işleri, ibadetleri ve uygulamaları günümüzde ve geçmişte bazı insanların yaptığı gibi ne toptancı bir yaklaşımla reddetmiş ne de tümünü rastgele alelâde bir şekilde kabul etmiştir. Bilakis kendisine Allah (c.c.) tarafından verilen öğretilerle bağdaşanları dînin ve sünnetinin kapsam alanı içerisinde değerlendirmiş ve onaylamıştır. O öğretilerle ters düşenleri ise sünnetine muhalif bid'atlar olarak bu kapsam alanının dışına koymuş ve ümmetine onlardan uzak durmalarını emretmiştir.

Tüm bu rivayetlerden ve benzerlerinden şu ortaya çıkmaktadır: Sahâbe Hz. Peygamber'in "Her ihdas edilen şey bid'attır. Her bid'at da dalâlettir." sözünü

³³ Buhârî, "Menâkıb", 26; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 3: 67; Darîmî, "Mukaddime", 23,

³⁴ Buhârî, "İdeyn", 5; Müslim, "İdeyn", 9; Abdurrezzak, *el-Musannef*, 3: 284; Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1992, c.3, s. 280.

mutlak olarak anlayıp ondan sonra ortaya çıkan her şeyi reddetmemişlerdir. Bilakis Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olanları onaylamışlar, uygun olmayanları ise reddetmişlerdir.

Kaynakça

Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1983.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

....., *el-İlelü ve ma'rifetü'r-ricâl*, thk. Vasıyyü'llah b. Muhammed Abbas, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1408/1988.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1992.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Dârekutnî, Ali b. Ömer, *Sünenü'd-Dârekutnî*, thk. Abdullâh Hâşim Yemânî el-Medenî, Dâru'l-mehâsin, Kahire 1966.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, Çağrı Yay., İstanbul 1413/1992.

Ebû Avâne, Yakub b. İshak b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Müstahrec*, thk. Eymen b. Arif ed-Dımaşkî, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1419/1998.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Müsennâ el-Mevsılî et-Temîmî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru's-sekâfeti'l-arabiyye, Dımaşk 1412.

Hâkim Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990.

Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekir, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1987.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Kûfî, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, tahk. Kemâl Yusuf el-Hût, Dâru't-tâc, Beyrut 1989.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi sahîhi'l-buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb, el-Mektebetü's-selefiyye, Kahire 1407.

....., *Telhîsu'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-râfiyyi'l-kebîr*, (Dâru'l-ma'rife, t.y.

İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân ed-Dârimî el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-risale, Beyrut 1414/19937.

İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak en-Nisâbü'rî, *Sahîhu İbn Huzeyme*, tahk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebü'l-islâmî, Beyrut 1992.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-arab*, Dâru sâdir, Beyrut 1414.

Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Himyerî, *el-Muvattâ*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc en-Neysâbûrî, *Sahîhu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Suyutî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-Leâliü'l-masnû'a fi'l-ehâdisi'l-mevdû'a*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut t.y.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-evsat*, tahk. Mahmud et-Tahhân, Mektebetü'l-maârif, Riyad 1985.

....., *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1415/1994.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevra, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Zebîdî, Ebu'l-Feyz Murtezâ Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, tahk. Ali Şeyrî, Beyrut 1994.